

Interno glasilo Zavoda Združenje tolmačev za slovenski znakovni jezik
Št. 22, letnik IX., december 2015
Izhaja do 4-krat letno v elektronski obliki.
Odgovorna oseba za glasilo: Jasmina Bauman
Uredila: Darja Fišer Lektorirala: Ana Jurkovič
Avtorski prispevki ne odražajo nujno stališč Zavoda ZTSZJ.
Elektronski naslov uredništva: urednistvo.zdruzenje@tolmaci.si

Ko govorijo roke

UVODNIK

Jasna BAUMAN

Drage bralke, dragi bralci,

pred vami je zadnja letošnja številka e-glasila Ko govorijo roke, v kateri vam ponujamo zanimive poudarke z letošnjega posveta, ki je bil posvečen vlogi našega poklica. V objavljenih številkah smo se trudili prikazati različna področja našega dela. Upamo, da vam je branje bilo v zadovoljstvo.

Tudi v prihajajočem letu se bomo trudili za vas, seznanjali vas bomo z novostmi na naši poklicni poti in z dosežki, na katere smo lahko ponosni.

Ob zaključku letošnjega leta vam želimo lepe praznike in veliko uspeha v letu 2016.

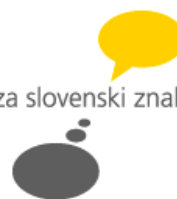
Prispevki

TRADICIONALNI POSVET ZAVODA ZDRUŽENJE TOLMAČEV ZA SLOVENSKI ZNAKOVNI JEZIK »TOLMAČENJE NE, PREVAJANJE – TOLMAČENJE, NE PREVAJANJE?«, Ljubljana, 10. 11. 2015, Darja FIŠER	3
STATUS TOLMAČA SLOVENSKEGA ZNAKOVNEGA JEZIKA SKOZI ČAS, Jasna BAUMAN	5
TOLMAČ = OSEBA IZ ZAKONA O UPORABI SLOVENSKEGA ZNAKOVNEGA JEZIKA, Tanja DULAR, MDDSZEM	7
TOLMAČENJE KOT POKLIC, dr. Stane KOŠIR	8
DA, POVEDATI, AMPAK, KAKO POVEDATI, Darja FIŠER in Jasna BAUMAN	11
TOLMAČENJE NA PRAVNEM PODROČJU, Zlata CRLJENKO	16
GLUHI IN NAGLUŠNI V PODPORNEM ZAPOSLOVANJU, mag. Tatjana DOLINŠEK, Simona KOREZ, spec.	17
IN MEMORIAM ...	18

TRADICIONALNI POSVET ZAVODA ZDRUŽENJE TOLMAČEV ZA SLOVENSKI ZNAKOVNI JEZIK »TOLMAČENJE NE, PREVAJANJE – TOLMAČENJE, NE PREVAJANJE?« Ljubljana, 10. 11. 2015

Darja FIŠER

Zavod Zdrženje tolmačev za slovenski znakovni jezik

TOLMAČENJE NE, PREVAJANJE – TOLMAČENJE, NE PREVAJANJE?

Ljubljana, 10. november 2015

10. novembra 2015 je v organizaciji Zavoda Zdrženje tolmačev za slovenski znakovni jezik v Ljubljani potekal tradicionalni strokovni posvet z naslovom Tolmačenje ne, prevajanje – tolmačenje, ne prevajanje. Osrednja tema je bil poklic tolmača.

Slika 1: Tradicionalni posvet ZZTSZJ

Direktorica Jasna BAUMAN je zbranim predstavila status tolmača. Najprej je navedla, kako se je vse začelo. Spregovorila je tudi o tolmačeslovju, vedi o tolmačenju, ki je nov izraz, nastal v povezavi s prevodoslovjem. Na podlagi preteklih dej-

stev je izpostavila ključne točke na poti profesionalizacije poklica tolmača slovenskega znakovnega jezika.

V imenu Ministrstva za delo, družino, socialne zadeve in enake možnosti je Tanja Dular, soavtorica Zakona o uporabi slovenskega znakovnega jezika iz leta 2002, pozdravila publiko in poudarila, kakšna revolucionarna novost je bilo priznanje pravice gluhih do svojega jezika. Izpostavila je kulturološki pomen tolmačev in pomembnost poklica za lažjo komunikacijo in samostojnejše življenje gluhih.

Dr. Stane Košir je na podlagi besednih in nebesednih značilnosti in interferenc predstavil, kako poteka tolmačenje. Poudaril je kompetence tolmačev, ki v storitvi tolmačenja opravljajo samostojen, težak in odgovoren poklic.

Jasna Bauman in Darja Fišer sva v okviru raziskave, ki sva jo izvedli in predstavili v obliki plakata in delavnice na efsliju letošnjega septembra v Varšavi, navedli ugotovitve v zvezi s tolmačenjem iz znakovnega jezika v govor, o smeri tolmačenja, o kateri se manj govori. Ob tem sva predstavili tudi tujo prakso na tem področju.

Zlata Crljenko, od leta 1979 tudi sodna tolmačica slovenskega znakovnega jezika, je govorila o pravici vsakogar, da uporablja svoj jezik. Osredinila se je na pravno področje, na civilne in kazenske postopke.

Simona Korez iz Racia je predstavila pomen in vlogo tolmača v podpornem zaposlovanju.

Posvet je razjasnil, kaj je tolmačenje – prevajanje. Spregovorili smo o pomembnosti poklica tolmač, iskali vplive na kakovost njegovega dela, ugotovili, kako pomembno je dobro poznavanje jezikov. Pri tem je treba opozoriti na oteževalno okoliščino globalizacije in vpliv mednarodne kretnje, ki ni znakovni jezik, kot je zmotno mišljenje. Gluhi udeleženci mednarodnih dogodkov uporabljajo znakovni jezik, ki je morda slovenski znakovni jezik s kakšno mednarodno kretnjo. Pomembno je govoriti tudi o tolmačenju znakovnega jezika v govor, katerega proces je treba razumeti. Tolmačenja v govor ne prilagajamo sliščim in se ne ukvarjamo s tem, koliko sliščeči poznajo slovenski jezik.

Zakonodajalec spodbuja uporabo svojega jezika, torej slovenskega znakovnega jezika.

Mednarodna kretnja ni identiteta gluhih, niti ne vemo, kaj se z njo dogaja. Organizacija efsli zagovarja uporabo nacionalnih znakovnih jezikov.

Status gluhih je pomemben tudi na področju zakonodaje. Tolmači drugih jezikov se ne ukvarjajo s tem, ker niso osebni asistenti.

Biti tolmač predstavlja veliko odgovornost in breme. Tolmači lahko pri tem naredimo veliko, vendar le, če se poenotimo in vztrajamo pri smernicah ter ne dovolimo, da nas poimenujejo z različnimi poimenovanji, ki s tolmačem nimajo nič skupnega.

Slika 2: Udeleženci posveta

STATUS TOLMAČA SLOVENSKEGA ZNAKOVNEGA JEZIKA SKOZI ČAS

Jasmina BAUMAN

Začetki organiziranega delovanja tolmačev za gluho skupnost v Sloveniji segajo v leto 1983, ko je bila ustanovljena prva sekcija tolmačev v okviru Zveze društev gluhih in naglušnih Slovenije. Vlogo tolmačev so prevzeli slišči otroci gluhih staršev in strokovni delavci, ki so se pri svojem delu srečevali z gluhiimi osebami. Delokrog tolmačenja je bil ozko vezan na področje delovanja zveze in društev gluhih in naglušnih v obliki seminarjev in različnih delovnih sestankov. V okviru sekcije so potekala interna, neformalna usposabljanja s poudarkom na poenotenju znakov, tolmačenju iz govora v znakovni jezik, manj pozornosti pa se je posvečalo tolmačenju v obratni smeri – tolmačenju iz znakovnega jezika v govor. Razloge je mogoče iskati v dejstvu, da gluhe osebe v tistem času niso imele zakonske pravice do tolmača, manj so se udeleževale različnih dogodkov zunaj meja društev gluhih in naglušnih in so bile bolj v vlogi poslušalcev kot pa aktivnih udeležencev.

Slika 3: Jasna BAUMAN

To je bil čas, ko nihče (niti tolmači) ni razmišljal o delovnih pogojih, v katerih smo tolmačili na različnih seminarjih, delovnih sestankih, srečanjih ipd. Delovne razmere so bile nevzdržne, saj je nemalokrat en tolmač tolmačil po 8 ur in več, brez kakršnegakoli plačila za svoje trdo, mukotržno in psihično naporno delo.

Z reorganizacijo Zveze društev gluhih in naglušnih Slovenije se je prvotna sekcija tolmačev preoblikovala v resor

tolmačev znakovnega jezika leta 1994, ki se je poimenoval Zdrženje tolmačev slovenskega znakovnega jezika. V okviru resorja smo začeli sistematično usposabljanje tolmačev znakovnega jezika v obliki t. i. »šol za tolmače«, oblikovali smo preizkuse znanja, ki smo jih opravljali pred tričlansko izpitno komisijo (dva člana sta bila iz vrst gluhe skupnosti), vzpostavili smo bazo tolmačev, oblikovali standarde in delovne pogoje ter zahtevo po simboličnem plačilu, kar pa organizatorjem dogodkov ni najbolj ustrezalo.

Priložnost za profesionalizacijo poklica tolmač slovenskega znakovnega jezika se nam je ponudila ob snovanju Zakona o uporabi slovenskega znakovnega jezika, ki je bil sprejet leta 2002. Dilema je bila, kako poimenovati naš poklic, ali smo tolmači ali prevajalci. Temu vprašanju smo posvetili kar nekaj časa in tehtali argumente za ta ali oni termin. V tistem času je bil najbolj prepoznaven sodni tolmač za različne govorce tujih jezikov, med njimi tudi za gluhe osebe. To je bilo tudi edino področje, na katerem so lahko gluhe osebe uveljavljale pravico do tolmača v postopkih pred sodišči, a to le v primeru kazenskih zadev. Pri iskanju argumentov za poimenovanje bodočega poklica smo izhajali iz naše vloge, vloge ustnega prevajalca, in dejstva, da smo nemalokrat morali posamezne termine nekaterim gluhim osebam dodatno razložiti, pojasniti v odvisnosti od njihovega poznavanja pisnega jezika in osvojenega besednega sklada. Izhajali smo tudi iz angleške besede interpreter (slov. tolmač), ki je v uporabi tudi v drugih državah. Upoštevajoč te argumente smo se odločili, da poimenujemo naš poklic tolmač slovenskega znakovnega jezika.

Ne samo na področju tolmačenja za gluho skupnost, potreba po razjasnitvi poklica tolmač se poraja tudi na področju tolmačenja drugih jezikov. Avtorji prve znanstvene monografije Slovensko tolmačeslovje,¹ ki je izšla leta 2013 pri Filozofski fakulteti v Ljubljani, opredeljujejo tolmačenje kot samostojno vedo v povezavi z prevodoslovjem. Avtorji tolmačenje uporabljajo kot nov izraz za poklic ustnega prevajalca in se nanaša na ustno prevajanje. Glede na namen, naročnike in ciljne uporabnike ločijo konferenčno in nekonferenčno tolmačenje, glede na obliko konsektivno, simultano, šepetano in tolmačenje na daljavo. Nekonferenčno tolmačenje razčlenjujejo na tolmačenje za skupnost (kamor spada tudi naša dejavnost), povezovalno tolmačenje in dialoško tolmačenje. Kot ugotavlja avtorica Jasmina Markič v prispevku O tolmačenju in tolmačeslovju,² prve

- 1 Gorjanc, Vojko (ur.), 2013: *Slovensko tolmačeslovje*. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete UL.
- 2 Gorjanc, Vojko (ur.), 2013: *Slovensko tolmačeslovje*. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete UL.

objave zasledimo v 40. in 50. letih 20. stoletja v obliki priročnikov. Prve eksperimentalne raziskave, ki so jih opravljali psihologi oz. psiholingvistiki, pa segajo v 60. leta prejšnjega stoletja. Središče njihovih raziskovanj so bili mentalni procesi človeške dejavnosti sočasnega poslušanja, dojetanja in podajanja v drugem jeziku. Z razvojem stroke in vse večjo pojavnostjo tolmačev so se oblikovale smernice in zasnove raziskav. Kot ugotavlja avtorica, so se v zadnjem desetletju zelo razširile in postale predmet raziskav tudi drugih znanstvenih ved. Za naš poklic so pomembne ugotovitve, vezane na terminološka vprašanja, vplive stresa, zdravja, starosti, delovnih razmer, novih tehnologij na tolmačenje, kakor tudi izsledki raziskav v povezavi s kulturnimi vidiki.

Za nas je posebno zanimivo poglavje v omenjeni monografiji tolmačenje za skupnost, kamor se prišteva tudi naš poklic. Primerjalno gledano lahko poiščemo vzporednice, ki se dotikajo tudi naših začetkov profesionalizacije poklica. O potrebah priseljencev s področja nekdanje Jugoslavije po tolmačenju za skupnost je bila objavljena pilotska raziskava. Rezultati so pokazali, da so jezikovno pomoč iskali predvsem v okviru lastne socialne mreže, pri prijateljih, sorodnikih, delodajalcih, kar je značilno tudi za gluho skupnost do sprejetja Zakona o uporabi slovenskega znakovnega jezika. Tako kot v našem primeru avtorji ugotovljajo, da ima tovrstna pomoč svoje prednosti in slabosti. Kot prednost navajajo časovno dosegljivost, brezplačnost, dobro poznavanje osebe in dodatne informacije, zaupanje. Kot slabost pa opredelijo obremenjenost z razmerji med določenimi družbenimi vlogami, slabo poznavanje strokovnega jezika naključnega oz. ad hoc tolmača in posledično nenatančnost prevoda, na področju zdravstva pa izpostavijo težje razkrivanje občutljivih tem in kratenje pravice do zasebnosti. Tudi gluhe osebe so kot najbolj problematično izpostavile slišče otroke gluhih staršev, ki so bili primorani prevzeti vlogo tolmačev svojim staršem, kljub temu da čustveno na to delo niso bili pripravljeni.

Kot že rečeno, se je priložnost za profesionalizacijo poklica tolmač slovenskega znakovnega jezika pokazala ob snovanju zakonske pravice gluhih do tolmača kot izvajalske službe. Glede na veljavno zakonodajo je najhitrejša pot bil certifikatni sistem v okviru Zakona o nacionalnih poklicnih kvalifikacijah. Izdelan je bil katalog znanj in spretnosti, opredeljena zahtevana stopnja izobrazbe, pripravljen dvoletni program usposabljanja za pridobitev NPK, oblikovana komisija za preizkus znanj in spretnosti, katere člani morajo izpolnjevati določene pogoje in imeti državno licenco ter določene kompetence. Pri opravljanju preizkusa znanja in spretnosti smo upoštevali uporabniško vlogo, saj sta ves čas sodelovala dva predstavnika gluhe skupnosti. Na zahtevo pristojnih smo s to prakso morali prenehati, zato smo v vsa društva gluhih in naglušnih poslali poziv, naj spodbudijo gluhe osebe k pridobitvi državne licence za člane komisije. Odziv je bil zelo slab, saj je danes le ena gluha oseba z državno licenco.

Poklic tolmač slovenskega znakovnega jezika je priznan že od leta 2002, polnih 13 let. Kljub celemu desetletju pa se še vedno srečujemo z nepriznavanjem, saj nas nekatere javne ustanove poimenujejo kot spremljevalci, osebni asistenti, izvajalci dodatne strokovne pomoči na področju izobraževanja, pomočniki, vzgojitelji, učitelji, nekatere gluhe osebe pa nas vidijo v vlogi taksistov. Kje se je torej zalomilo? Kdo je za to odgovoren? Je odgovornost na nas tolmačih, ker pristajamo na sprejemanje takšnih vlog, ali na posameznih javnih ustanovah, ki nam želijo odvzeti profesionalnost? Upam, da nam na odgovore na zastavljena vprašanja ne bo treba čakati naslednje desetletje.

TOLMAČ = OSEBA IZ ZAKONA O UPORABI SLOVENSKEGA ZNAKOVNEGA JEZIKA

Tanja DULAR (povzela Darja Fišer)

Zbrane na posvetu je v imenu Ministrstva za delo, družino, socialne zadeve in enake možnosti in Direktorata za invalide pozdravila Tanja DULAR. Navedla je veliko spodbudnih misli, ki so povzete v nadaljevanju.

Slika 4: Tanja DULAR

Leta 2002 je bil sprejet Zakon o uporabi slovenskega znakovnega jezika (ZUSZJ). To je bil prvi zakon, pri oblikovanju katerega je začela sodelovati z Zavodom Združenje tolmačev za slovenski znakovni jezik. Ob sprejetju zakona se je znakovni jezik priznal kot naravni jezik, kar je bila v tistem času revolucionarna novost. Poudarila pa je, da izvajanje tega zakona ni bilo lahko in je bilo za to potrebno veliko truda in energije.

Uspešni so bili na veliko področjih, česar ne bi bilo mogoče brez zagnanosti in pomoči vseh tolmačev in gluhih.

Tolmač je oseba iz ZUSZJ. Pri tolmačenju se prenese misel iz izhodiščnega jezika v drug jezik, tj. ciljni oz. govorni jezik. Vloga tolmača pri tem je, da prevede vse in s tem pušči vtis, ki ga govorec nameni poslušalcem v ciljnem jeziku. Tolmač je uho in jezik gluhih oseb, kar je nujno potrebno za koordinacijo s svetom.

Odgovornost tolmačev je ogromna. Skrbeti morajo za pravilnost sporočila. V javnih inštitucijah je točnost še pomembnejša, prav tako verodostojnost tolmačenja, ker gre za uveljavitev pravic in obveznosti gluhih.

Zato je potrebno, da je tolmač poklic. Tako je odločil zakonodajalec. V ZUSZJ so postavljeni tudi pogoji, kako tolmač s certificiranjem pridobi ta poklic.

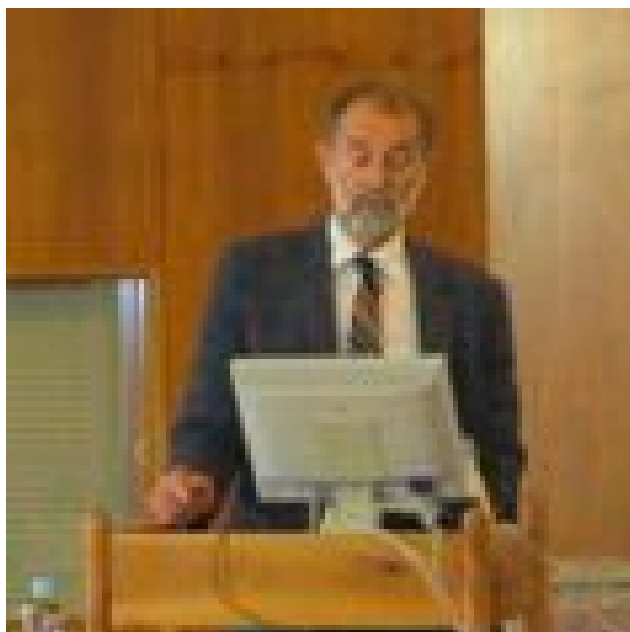
Tolmač je več kot le prevajalec. Kulturološko gledano je vežni člen med gluhi in slišječimi. Tolmačiti mora tudi pomen besed, ne zgolj formalno prevesti besedila.

Poklic tolmača je pomemben poklic, ki omogoči, da gluhi lažje komunicirajo in si tako izenačujejo možnosti za samostojno življenje.

Ob koncu je Tanja Dular zbranim zaželela uspešno delo in zaključila v upanju, da se ponovno snidemo na naslednjem posvetu, ki so pomemben dejavnik v življenju in delu tolmačev in gluhih.

TOLMAČENJE KOT POKLIC

Dr. Stane KOŠIR (povzela Darja FIŠER)

Slika 5: Dr. Stane KOŠIR

KOMUNIKACIJA GLUHIH

Komunikacija gluhih je:

- besedna (uporablja besede, črke; glasovno, pisno; poslušaj, odgleda, bere z gibi) in
- nebesedna (uporablja mimiko, pantomimo; prikazuje z gibi).

Gre za dva samostojna jezika, med katerima ni vsebinskih podobnosti.

Besedne značilnosti, kjer so velike individualne razlike med uporabniki:

- Z vidika sprejema se gluhi redko srečuje z znaki, delno sliši, delno odgleda, nenatančno prebere.
- Njegov besednjak je skromen, predstava vsebine, gramatika in sintaksa pa so slabe.

Nebesedne značilnosti, kjer so prav tako velike individualne razlike med uporabniki:

- Sprejemanje je dostopno, gluhi se redko sreča z znakom, ni sistematičnega pouka.
- Posledično je malo znakov, za isti pojem je veliko različnih prikazov, sintaksa je slabo poznana, gramatika je skromna in ni standarda (pokrajinski jeziki).

INTERFERENCE

Jezika (govorni in slovenski znakovni) vplivata drug na drugega v besedju, skladnji, oblikoslovju in prikazu.

PRIKAZ LASTNIH IMEN

Primer prikaza kretanja lastnih imen:

- Kretanje znaka za osebo.
- Kretanje celotnega imena in/ali priimka z vsemi črkami nove ali stare abecede.
- Kretanje soglasnikov imena in/ali priimka (samoglasniki so izpuščeni).
- Kretanje prve in zadnje črke imena in/ali priimka s črkami nove ali stare abecede.
- Kretanje imena in/ali priimka s kretajo, katere pomen je podoben imenu in/ali priimku.
- Kretanje prvega in enega od ključnih soglasnikov imena in/ali priimka nove ali stare abecede.

PRIMERI STAVKOV

- V KONKRETNO SESTAVLJENEM STAVKU

Konkreten stavek *S prijatelji smo bili v kinu je preketalo več oseb, mlajših in starejših gluhih*. Rezultat je bil naslednji:

Mlajši gluhi	Starejši gluhi
1 Prijatelj	1 Prijatelj mi biti kino
2 Prijatelj mi kino	2 Prijatelj mi biti kino
3 Prijatelj mi biti kino	3 S prijatelji mi biti v kino

- V ABSTRAKTNO SESTAVLJENEM STAVKU

Abstraktni stavek *Mislím, da bo orkester odlično odigral simfonijo je prav tako preketalo več oseb, mlajših in starejših gluhih*. Rezultat je prikazan v nadaljevanju.

Mlajši gluhi	Starejši gluhi
1 Miza cesta igrati sir	1 Mislím bo orkester odlično igrati simfonija
2 Mislím bo odlično igrati	2 Mislím bo o odlično igrati s
3 Mislím bo dobro igrati	3 Mislím bo orkester odlično od igrati simfonija

RAZLIKE V RAZUMEVANJU KRETNJE

Gluhim so predstavili posamezno krettnjo in skupaj so prevedli rezultate. Rezultati za krettnjo jabolko so v tabeli 1 za krettnjo edinec pa v tabeli 2.

Krettnja jabolko	regija			skupaj
	Koper	Ljubljana	Novo mesto	
Pomen				
Jabolko/a	5	3	1	9
Želja/želim		2		2
Slaba volja		1		1
Grizem/požaram			2	2
skupaj	5	6	3	14

Tabela 1: Razumevanje krettnje jabolko

Krettnja edinec	regija			Tolmač	skupaj
	Koper	Ljubljana	Novo mesto		
Pomen					
zvonec	4	5		1	10
Zrezek	1				1
Odlično		1			1
vžigalnik			2		2
edinec				2	2
Ne vem			1	1	2
skupaj	5	6	3	4	18

Tabela 2: Razumevanje krettnje edinec

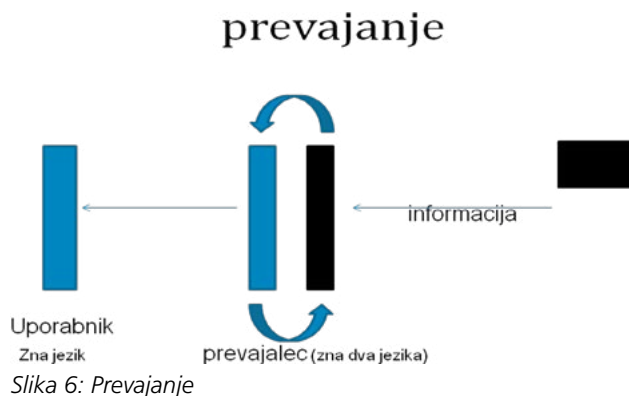
V drugem primeru so tolmaču postavili šest vprašanj, na podlagi katerih so ugotavljali razumevanje tolmačenja. Rezultati so prikazani v tabeli 3.

	razumejo	dvomno	Ne razumejo
Razumevanje Tolmača	5% - 25%	20% - 38%	54% - 55%

vprašanja	Tolmačenje		
	pravilno	dvomno	nepravilno
1.	1	2	4
2.	2	1	4
3.	1	2	4
4.	0	3	4
5.	2	2	3
6.	1	2	4
Vsota	6	13	23
	14%	31%	55%

Tabela 3: Razumevanje tolmača

Ko govorimo o prevajanju, nastane situacija, ki jo prikazuje slika 6, ob predpostavki, da uporabnik zna jezik, prevajalec pa zna dva jezika.

Slika 6: Prevajanje

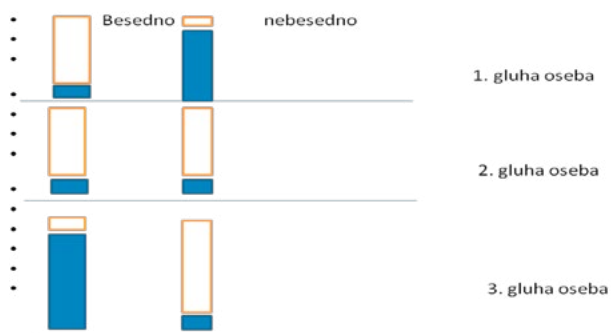
Ovisno od tega, koliko besednega in koliko nebesednega znanja ima gluhi posameznik (slika 7), mora tolmač obvladovati situacije, kot je prikazano na sliki 8.

Tolmač uporabi strategije, kot je razvidno v tabeli 4.

	Tolmač
Izpusti	619
Krettnje	442
Dodatne krettnje	153
Različice krettnj	10
črkovanje mimika	7 črkovanj 11 izražanj z mimiko
Besede krettnje na drugem mestu v stavku	13

Tabela 4: Strategije tolmača za obvladovanje situacije

Situacija gluhega posameznika

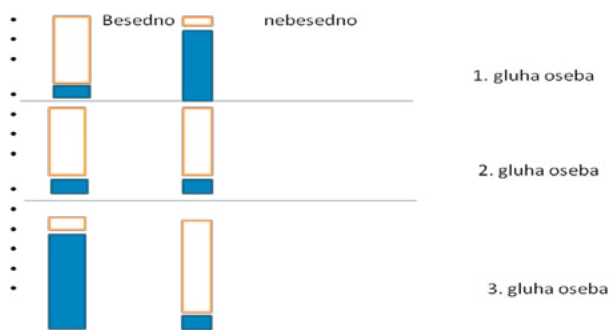
Slika 7: Poznavanje jezika gluhega posameznika

KOMPETENCE TOLMAČA

Iz zgoraj prikazanega sledi, da mora biti tolmač kompetenten:

- Dobro mora poznati dva jezika: besednega in nebesednega.
- Dobro mora poznati kulturo gluhih in jezikovno kompetenco uporabnikov.
- Biti mora komunikacijsko prilagodljiv.
- Poznati mora tehnologijo, ki mu je v pomoč pri tolmačenju.
- Biti mora široko razgledan.
- Vedno mora poskušati prenesti dobljeno sporočilo do uporabnika.
- Tolmačiti ne sme vsebine, ampak iskati jezikovne prvine v znakovnem ali besednem jeziku, ki bi zagotavljale razumevanje.

Situacija gluhega posameznika

Slika 8: Situacija tolmača, ki mora obvladovati različno predznanje gluhega posameznika

Dobro tolmačenje je možno le 1 : 1, ob tem, da tolmač ne uči uporabnikov: ne jezikov in ne vsebin, ne rehabilitira, ne korigira dobljenih sporočil in ni komunikacijski svetovalec.

Ob tem lahko zaključimo, da je je tolmačenje samostojen, težak in odgovoren poklic.

DA, POVEDATI, AMPAK, KAKO POVEDATI

Darja FIŠER in Jasna BAUMAN

1 KONFERENCA EFSLI

Letošnja efslijeva konferenca, ki je potekala od 11. do 13. septembra 2015 v Varšavi, je bila posvečena temi povedati ali ne. Jasna Bauman in Darja Fišer sva s pomočjo plakata predstavili raziskavo in na konferenci izvedli delavnice z 52 udeleženci iz Evrope, Rusije in ZDA.

Slika 9: Darja FIŠER in Jasna BAUMAN

Anna Lena Nilsson (Norveška) je podala izhodišča konferenčne. Večina tolmačev uporablja znakovni jezik pri delu kot drugi jezik. Ko tolmačijo v govor, v resnici tolmačijo v svoj prvi, materni jezik, za katerega se z raziskovalnega vidika razume, da je lažja in varnejša smer. Pri tem se poraja vprašanje, zakaj toliko tolmačev znakovnega jezika meni, da je tolmačenje iz znakovnega jezika v govor težje kot obratno. Katere spretnosti potrebujemo, da lahko izboljšamo tolmačenje? Na Nizozemskem je splošno opažanje, da poteka tolmačenje iz znakovnega jezika v govor, ki je največkrat materni jezik tolmačev, manj suvereno in z manj znanja (Sluis, 2010). V nasprotju s področjem drugih govorjenih jezikov je izreka prevajalcev v materni jezik bolj pravilna in tekoča (Marchark, 2005; Seleskovitch, 1989; Visson, 1999). Konferenca z zaključki lahko služi kot izhodišče, kako v prihodnje izboljšati sodelovanje in kakovost tolmačenja iz znakovnega jezika v govor.

Pomembni poudarki konference so bili:

- Tolmačenje iz znakovnega jezika v govor pusti na publiki vtis.
- Povratne informacije gluhih so pomembne, da se tolmači lahko izboljšamo.
- Kapaciteta spomina je omejena, saj imamo le ene možnosti. Zato moramo iskati izzive, da vadimo, česar ne delamo vsak dan.
- Obstajajo različne poti dela med jeziki. Zavedati se moramo, kako zapolniti leksične vrzeli. Vse, kar delamo, je priprava na naslednjo nalogo tolmačenja.
- Izraz uporabiti tolmača je treba zamenjati z izrazom sodelovati s tolmačem.
- Poznati moramo svoje vrednote in občutke. Nikoli ne smemo reči: »Sem samo tolmač.« Zavedati se moramo, da delamo v dveh tipih zelo različnih jezikov. Da bi bilo naše delo čim bolj kakovostno, moramo poznati strukturo obeh jezikov.

2 RAZISKAVA V SLOVENIJI

Slovenska raziskava je bila narejena na vzorcu 40 % udeležencev iz slovenskega jezika. V njej so bile predvsem ženske (83 %), osebe med 31 in 40 let (44 %), tolmači s srednješolsko izobrazbo (39 %) in z 10–15 leti prakse (35 %).

Raziskava je bila razdeljena na tri dele: verbalni, neverbalni in etični vidik tolmačenja znakovnega jezika v govor. Vsak vidik je bil obravnavan s treh strani. Podana so bila teoretična izhodišča, problemska področja za vsak vidik in nakazane rešitve zanje.

2.1 Verbalni vidik tolmačenja znakovnega jezika v govor

2.1.1 Spretnosti v okviru verbalnega vidika tolmačenja znakovnega jezika v govor

Udeleženci v raziskavi so spretnosti, ki jih potrebujemo pri tolmačenju iz znakovnega jezika v govor (izbrano besedje, pravilnost govorjenja, pravilna izreka, oblikovanje misli, pravilna artikulacija /izgovorjava/, upoštevanje ritma in hitrosti pripovedovanja, obvladovanje govorne igre, okusno, izbrano, spretno govorjenje, povezovanje in navezovanje, sposobnost zapisovanja govorjenega teksta in vpletanje metafor), razvrstili po pomembnosti.

Na posvetu je bila ob raziskavi pri posameznem vidiku predstavljena tuja praksa na posameznem področju. Anna Lena Nilsson (Norveška) je v svojem referatu poudarila, da se je treba osrediniti na lingvistično znanje in ozaveščenost, ki sta potrebni za tolmačenje v različnih načinih (mo-

dalitetah). Da lahko tolmačimo iz znakovnega jezika v govor, potrebujemo spretnosti in sposobnosti: razumevanje znakovnega jezika, »miselni svet«, oblikovanje ciljnega jezika, opazovanje in spremljanje (monitoring) ciljnega jezika. Drugi primer je predstavila Stephanie Feyne (ZDA). Dometne tolmačenja iz znakovnega jezika v govor so: lingvistični viri – terminologija in norme, označevalci strokovnosti – zanesljivost in negotovost, slog – vir jezikovne norme, ki vpliva na govor, tolmačeva procesna dejstva – zaloga časa, ponavljanje, popravljanje prejšnjih napak, pavze ...

Tujo prakso predstavlja tudi področje metalingvistike, ki je močno razvito v ZDA, od koder je primer, ki so ga predstavili Mark Halley in Brenda Nicodemus (ZDA) ter Giulia Petitta (Italija). Ljudje uporabljamo jezik, da govorimo o jeziku. To je metalingvistika. Učitelj na primer reče: »Imam 3 besede za vas: Shut up down!« Že v slovenskem jeziku je prevod z eno besedo (utihnite). Naj torej tolmač prevede tri besede, če bo uporabil eno kretnjo? V vsaki od teh situacij mora tolmač obvladovati ne le tolmačenja sporočila, ampak mora prenesti tudi informacijo o produkciji jezika. Ta lingvistični fenomen – uporabiti jezik za govor o jeziku – se nanaša na metalingvistiko. Ko je jezik uporabljen kot funkcija metalingvistike, ima tolmač edinstven izziv, ker se lingvistične funkcije ne odzivajo nujno enako med jeziki (Ramat, 2007). Izziv se še intenzivira, ko se tolmači iz znakovnega jezika v govor zaradi razlik v navzkrižnem načinu (modalnosti) tolmačenja med jeziki (Leeson, 2005; Petitta in Del Vecchio, 2011).

Carol in David Wolfenden (Velika Britanija) pravita, da nam ni treba vsega razlagati (odpiranje, zapiranje vrat, zvok vetrica ...) in včasih kaj spustimo. Novokvalificirani tolmači se osredinijo na to, da čim bolj natančno prevedejo vse, kar je bilo kretano v izvornem jeziku (veliko energije vložijo v to, da vsako kretnjo dobessedno prevedejo v govor, čeprav je to pogosto izguba energije). Smisel tega, kar povemo z besedami, je, da navadno ni namenjeno tistemu, ki govori v kretnji, ampak poslušalcem, ki tolmača poslušajo. Tolmači znakovnega jezika lahko naredijo bolj smiselni prevod, če upoštevajo potrebe in zahteve tistega, ki posluša. Ko tolmačimo iz govora v znakovni jezik, skoraj vedno tolmačenje prilagodimo gluhemu uporabniku. Včasih je v kakšnem primeru bolje, če se odločimo za tolmačenje v govor tako, da povsem spregledamo kretnjo (dobessedni prevod). To predstavlja velik izziv in provociranje misli.

2.1.2 Teoretična izhodišča in težave vidikov v okviru verbalnega vidika tolmačenja iz znakovnega jezika v govor

Lingvistični vidik predstavljajo: pravilnost izraženega jezika, besedni zaklad in dovršena izreka glasov (artikulacija).

Največ težav lingvističnega vidika predstavljajo narečja v okviru pravilnosti izraženega jezika. Težava besednega zaklada je ob težjih, strokovnih ali žargonskih izrazih oz. ko se tolmač določenega izraza ne spomni. Na področju artikulacije tolmači vidijo težavo tudi v slabšem razumevanju.

Laurie Swabey in Brenda Nicodemus (ZDA) sta govorili o jezikovnih vrzelih. Ta se pojavi vedno, ko jezik izraža koncept z jezikovno enoto, ko tudi drug jezik izraža isti koncept s prosto kombinacijo besed (Bentivogli in Pianta 2004). Za marsikatero situacijo nimamo besede (npr. človek, ki se

prenajeda zaradi stresa – nekateri jeziki imajo za to poimenovalje). V Avstraliji uporabljajo različne komunikacijske strategije, da poimenujejo zdravstvena stanja, ker nimajo standardiziranih kretanj. Znakovni jeziki imajo manjši obseg besed (slovar) kot govornjeni jeziki.

Pri **paralingvističnem vidiku** je raziskava zajela emocije, barvo, moč, višino, ritem, hitrost in trajanje glasu, fluentnost jezika in dihanje.

Težave, ki jih vidijo tolmači na področju emocij, so, da se je težko vživeti in je velikokrat prisotna zadrega. Moč glasu predstavlja težavo zaradi pretihlega govora, prehitrega govora, momljanja. Pri hitrosti in trajanju glasu je težava odvisna od sogovorčevega poteka govora ali prehitre govorice tolmača. Če je govorec prehitel, ga je treba ustaviti, sicer se »rdeča nit« izgubi. Na področju fluentnosti jezika predstavlja težavo ponavljanje gluhe osebe ali to, da se ne najde ustreznega beseda. Tolmači imajo tudi težave s paralingvističnim elementom dihanja.

Ekstralingvistični vidik zajema prostorsko razporeditev, teritorialno vedenje, kinetični vidik (govorico telesa in geste), proksimetrični vidik (fizična bližina /intimna, osebna, socialna, javna/), telesni videz, časovni, dotikalni in vonjalni vidik.

Težave tega področja zaznavajo tolmači na področju dotikalnega vidika, kjer zaznajo težavo, če se gluha oseba tolmača pretirano dotika.

Hilde Haualand in Torill Ringso (Norveška) sta predstavili soustvarjanje vloge v prostoru. Gluha Hilde je pripravljala zagovor doktorske disertacije, Torill je bila njena tolmačica. Opisali sta mehanizme, ki sta jih obe potrebovali in izkusili, da je bil prevod v govor uspešen.

Zelo pomembna sta:

- upravljanje z interakcijami – gluhi ima večjo vlogo, saj on upravlja z interakcijo, ne tolmač,
- poravnavanje z udeleženci – gluhi se poravna bolj s tolmačem in prezentira sebe, tolmač bolj z gluhim in manj prezentira sebe.

Pomembno je predvsem, da gluhi strokovnjak, tolmač in publika ohranijo vsak svojo integriteto in vzajemno spoštovanje ter da tolmač pozornosti ne pritegne nase. Le tako se lahko ohrani neodvisnost. Vključevanje namreč pripelje tolmača od izkušenega tolmača v oblikovanega tolmača, iz »nižje urejenega mišljenja« k »višje urejenemu razmišljanju«.

2.1.3 Teoretična izhodišča in težave področij v okviru verbalnega vidika tolmačenja iz znakovnega jezika v govor

V raziskavi so bila naštetna področja verbalnega vidika in postavljeno vprašanje, na katerem področju zvrsti jezika je največ težav pri tolmačenju iz znakovnega jezika v govor. Pri uporabi socialnih zvrsti jezika (zborni jezik, splošni pogovorni jezik, pokrajinski pogovorni jezik, narečja, interesne govorice) tolmačem največ težav povzročajo: narečja, zborni jezik, pokrajinski pogovorni jezik, specifična narečja in nerazumljivost narečja.

Pri uporabi funkcijskih zvrsti jezika (strokovni jezik /znanstve-

ni, poljudnoznanstveni/, praktičnosporazumevalni jezik, publicistični jezik, umetnostni jezik) težave predstavljajo: poljudnoznanstveni jezik, publicistični jezik, znanstveni jezik, pomanjkanje kretenj, posledično preverjanje razumevanja, strokovni izrazi, različna področja tolmačenja, umetnostni jezik, terminologija s strokovnega področja, ki je tuja, strokovno izrazoslovje strokovnjakov na specialnih področjih, nepoznavanje strokovnih besed, strokovno besedišče, nepoznane in neobstoječe kretnje.

Na področju glasoslovja oz. fonetike (izrazna podoba glasov, glasovne zveze, besede, besedne zveze, stavki in povedi) je težava pri izrazni podobi glasov in fonetiki besedila.

Tolmači večjih težav ne vidijo na področjih, kot so: besedoslovje (uporaba besed), besedotvorje (tvorba samostalniških besed, zlaganje samostalnikov, tvorba pridevniških besed, tvorba glagolov, tvorba prislovov, tvorba veznikov in medmetov) in oblikoslovje (besedne vrste, pregibnost, oblikoslovni vzorci /naglas/, sklanjatve, zaimki, pridevniki, glagolske oblike, prislovi, predlogi, vezniška beseda, členki, medmeti).

Na področju skladnje (tvorjenje povedi in stavkov, upovedovanje, fonetika besedila, stavek, zveza stavkov) je največji izziv upovedovanje, zveza stavkov. Na področju sporočanja (sporočevalna veriga, tvorjenje – tvorec, besedilo, naslovnik) pa sporočanje z zamikom, saj je pri sestavljanju govornih slovenskih povedi treba upoštevati vsa področja.

Tolmači pri svojem delu največ tolmačijo v simultani tehniki (60 %) in kombinirano (24 %), najmanj pa uporabljajo konsektivno tolmačenje (16 %).

Sophie Pointurier Pournin (Francija) je v raziskavi ugotovila, da 70 % tolmačenja poteka iz govora v znakovni jezik in samo 15 % obratno. Najmanj se tolmačijo dialogi, več je tolmačenj monologov.

Brett Best in Jemina Napier (Velika Britanija) sta predstavili prakso z mednarodno kretnjo za boljše razumevanje strategij, ki se uporabljajo pri tolmačenju iz mednarodne kretnje v govorjeno angleščino. Raziskava je potrdila, da mednarodna kretnja ni jezik (Rosenstock, 2004; Supalla in Webb, 1995). Pomanjkanje standardnega besednjaka (Allsop, Woll in Branti, 1995), ki je odvisen od povedanega, kot oblika konteksta jezika pogosto narekuje pretočnost širših splošnosti namesto posebnosti. Zanimiv je vpogled v strategije, ki jih uporabljajo profesionalni tolmači, ko se odločijo za izbor besed za bogato, specifično izreko v posameznih situacijah.

Metafora (starogrško = prenos) je uporaba določene besede ali besedne zveze namesto druge na podlagi nekaterih skupnih pomenskih značilnosti. Zaradi podobnosti prenesemo pomen z enega predmeta na drugega (npr. ponoči je vsaka krava črna). Uporaba metafor pri prevajanju oz. tolmačenju pomeni zelo dobro poznavanje jezika. V raziskavi smo povpraševali po uporabi metafor pri tolmačenju iz znakovnega jezika v govor in ugotovili, da le 20 % tolmačev uporablja metafore, 60 % jih prevaja dobesedno in 20 % mešano.

2.1.4 Rešitve na področju verbalnega vidika

Na podlagi raziskave so bile predlagane rešitve s potrebnimi znanji in načinom pridobivanja znanj v procesu usposabljanja.

Področje	Potrebna znanja in način
Fluentnost simultane tolmačenja	Vaje
Slovnica SZJ	Boljše poznavanje slovničnih zakonitosti SZJ
Komunikacija z naslovniki	Kako slišim na kratko, jasno in razumljivo predstaviti specifične poslušanja gluhe osebe in potrpežljivost ob zamiku posredovanja informacij.
Vsa področja	Izpopolnjevanje znanja
Ponavljanje vsebine kot način komunikacije gluhih	Kako vsebino predstaviti slišim, da to prepoznajo kot način komunikacije in ne kot slabše razumevanje tega, kar so povedali sliši.
Komunikacija	Javno nastopanje, načini komuniciranja, izražanje
Govor	Retorika
Sledenje	Trening za hitrejšo sledenje iz SZJ v govor (prevod znakovnega jezika v kombinaciji z mimiko obraza in gestikulacijo)

Tabela 1: Potrebna znanja za verbalni vidik tolmačenja iz znakovnega jezika v govor in načini pridobivanja znanj v procesu usposabljanja

2.2 Neverbalni vidik tolmačenja iz znakovnega jezika v govor

Neverbalni vidik tolmačenja iz znakovnega jezika v govor je bil v raziskavi razdeljen na dve področji: na elemente in področja neverbalne komunikacije.

2.2.1 Teoretična izhodišča in težave elementov v okviru neverbalnega vidika tolmačenja iz znakovnega jezika v govor

Raziskava je zajela elemente neverbalnega vidika: mimiko obraza, glas, objektivne ali paralingvistične znake, telesno bližino, prostor, teritorialnost, gestikulacijo, pogled, dotik ali telesni stik.

Največje težave tolmači vidijo pri gestikulaciji – kretnje rok, gibi, drža telesa – da se poslušalec osredini na gluho osebo in njene gibe. Pri pogledu je težava, da se poslušalec osredini na gluho osebo – nosilko sporočila. Pri dotiku ali telesnem stiku pa je težava, če želi oseba konkretno prikazati neko dejanje. To navadno stori sama in ni potrebe, da tolmač ponavlja, prav tako ni potrebe po telesnem stiku. Neprijetno je tudi nakazovanje dotika oz. telesnega stika.

2.2.2 Teoretična izhodišča in težave področij v okviru neverbalnega vidika tolmačenja iz znakovnega jezika v govor

Raziskava je zajela naslednja področja: obvladovanje mimike, suveren in uglajen nastop, uporaba gestikulacije kot podpora besedni, govorjeni komunikaciji in obnašanje pred informacijsko tehnologijo.

Največ težav je pri suverenem in uglajenem nastopu, saj usposabljanja in vaj za javne nastope (trema) ni, prav tako ni uravnoteženosti, oviri pa sta tudi nepoznana oseba in nova vsebina. Na področju obnašanja pred informacijsko tehnologijo je največkrat težava trema.

Stephanie Feyne (ZDA) je govorila o identiteti gluhega govorca na osnovi tolmačenja tolmača. Zelo pomembno je, kakšen vpliv ima tolmač na predstavo gluhega govornika publiki. Nove raziskave kažejo, da si slišči ustvarijo predstavo v procesu tolmačenja na osnovi tolmača. Predpostavke sliščih jih tako zapeljejo, da si ustvarijo predstavo o identiteti gluhega profesionalca na osnovi narave dobesednega prevoda tolmača. Vpliv ideologije se skozi tolmačenje izraža v vsebini sporočila in posledično vpliva na vtis kakovosti gluhega profesionalca.

2.2.3 Rešitve na področju neverbalnega vidika

Na podlagi raziskave so bile predlagane rešitve s potrebnimi znanji in načinom pridobivanja znanj v procesu usposabljanja.

Področje	Potrebna znanja in način
Čustva in komunikacija	Gluhi jasneje izražajo čustva, medtem ko jih slišči skrivajo, zato je treba najti pravo mero, koliko čustev pokazati.
Sledenje	Trening za hitrejše sledenje iz SZJ v govor (prevod znakovnega jezika v kombinaciji z mimiko obraza in gestikulacijo)
Narečne kretnje	Njihovo poznavanje
Poznavanje posameznih uporabnikov	

Tabela 2: Potrebna znanja za neverbalni vidik tolmačenja iz znakovnega jezika v govor in načini pridobivanja znanj v procesu usposabljanja

2.3 Etični vidik tolmačenja iz znakovnega jezika v govor

Tretji del raziskave se je dotaknil etičnega vidika tolmačenja iz znakovnega jezika v govor.

2.3.1 Teoretična izhodišča – razlike in popravki informacij pri tolmačenju iz znakovnega jezika v govor

Med tolmačenjem iz znakovnega jezika v govor in tolmačenjem govora v znakovni jezik ni razlik. Razlika je le takrat, ko se čuti nelagodnost pri kletvicah/žaljivkah in se slednjo prevede kot »žaljiva beseda«. Tolmači mislijo, da je njihov prenos informacij pri tolmačenju iz ZJ v govor od 80 do 100-odstoten.

63 % tolmačev informacij ne »popravlja«, 27 % pa ja. To naredijo samo v izrednih primerih, ko se z osebo to predhodno dogovorijo, če ima oseba težave pri izražanju, zgoj v zelo ekstremnih primerih, po presoji, glede na okoliščine oz. če je tolmač popolnoma prepričan, da si bo gluha oseba s takšnim načinom komunikacije hudo otežila situacijo. V takih primerih komunikacijo navadno ustavi, se slišči osebi opraviči in gluho osebo opozori o tem. Če slednja pri takšnem načinu komunikacije vztraja, jo potem dobesedno pretolmači. Če je kaj res spornega (neprimerni izrazi, žaljivke pred uradnimi osebami), tolmač po navadi še enkrat vpraša, ali gluha oseba želi, da tolmač to pove. Če se strinja, potem to tudi stori.

V 80 % tolmač pove vse informacije, le v 20 % jih zamolči. To stori po presoji, odvisno od okoliščin, mogoče izpusti kakšno neumestno pripombo. Če tolmač kdaj kaj zamolči, potem so to neprimerni izrazi, »žaljiv odnos« do gluhega, neprimeren odnos, nepotrebne informacije, neprimerni izrazi, žaljivke ali ponavljanje gluhe osebe.

2.2.3 Rešitve na področju etičnega vidika

Na podlagi raziskave so bile predlagane rešitve s potrebnimi znanji in načinom pridobivanja znanj v procesu usposabljanja.

Področje	Potrebna znanja in način
Kletvice	Kdaj je pravilno tolmačiti vse in kdaj ne. Čeprav je to treba vedno tolmačiti, je tukaj dilema slabe obveščeniosti slišče populacije o vlogi tolmačev (ni to osebno izražanje tolmača in nujno strinjanje) in to, da so osebe, ki tolmačenje potrebujejo, že tako zaznamovane kot »nižje inteligentne«.
Ozaveščanje sliščih	- Tolmač prevede vsebino z zamikom.- Na odgovor je treba malce počakati.- Tolmači govorijo v prvi osebi.- Gluhi gleda tolmača in govorca, zato stoji tolmač zraven njiju.- Tolmač mora včasih gluhega vprašati za dodatna pojasnila.- Gluhi odgovori po svoje, tolmač ni »narobe« prevedel vprašanja.- Raba termina gluhonem je neustrezna.- Dobro bi bilo, da se javnim ustanovam pošlje dopis, s čim se tolmači srečujemo vsakodnevno.
Gluhi govori zasebne stvari, o drugi temi	Nekateri gluhi, ko se urejajo stvari, zaradi katerih so potrebovali tolmača, razlagajo še kakšne druge osebne stvari ali dogodke. Pri tem se poraja vprašanje, kaj v takšnem primeru narediti: ali vprašati gluhega, ali je treba to pretolmačiti, in potem slišči osebi povedati, da se s tolmačem pogovarjata nekaj drugega.
Tolmačenje v tujini	Gluhi ima pravico do tolmačenja, tolmač pa do plačila. Tu se postavlja vprašanje, kdo plača potne stroške.
Čustvena navezanost na stalne stranke	Ohranjati je treba profesionalno distanco (čustvena nevpletenost).

Tabela 3: Potrebna znanja za etični vidik tolmačenja iz znakovnega jezika v govor in načini pridobivanja znanj v procesu usposabljanja

3 NAMESTO ZAKLJUČKA

Raziskava, ki smo jo začeli v aprilu 2015 in v prvem koraku zaključili septembra 2015, je prva tovrstna raziskava v Sloveniji.

Slovenski besedni, govorni jezik je materni jezik vseh tolmačev v Sloveniji. Znakovni jezik je drugi jezik, pri otrocih gluhih staršev dan od rojstva v družino gluhih oseb, pri tolmačih, ki izhajajo iz popolnoma sliščega okolja, je to tuji jezik, ki se ga morajo naučiti kot vsakega drugega tujega jezika. Ker je znakovni jezik drugačen sistem od govornega, predstavlja tolmačenje iz znakovnega jezika v govor večjo težavo, kot bi bilo pričakovati pri drugih tujih jezikih.

Raziskava ponuja usmeritev za delo naprej na tem področju, predvsem v smeri dodatnega, bolj poglobljenega raziskovanja tega področja in predstavlja osnovno izhodišče raziskovanja tolmačenja iz znakovnega jezika v govor.

TOLMAČENJE NA PRAVNEM PODROČJU

Zlata CRLJENKO (povzela Darja FIŠER)

Zlata Crljenko je sodna tolmačica za slovenski znakovni jezik že od leta 1979 in je na posvetu delila bogate izkušnje dela na pravnem področju. Pravica vsakogar je, da uporablja svoj jezik. To je zapisano v 62. členu Ustave RS: »Vsakdo ima pravico, da pri urensičenanju svojih pravic in dolžnosti ter v postopkih pred državnimi in drugimi organi, ki opravljajo javno službo, uporablja svoj jezik in pisavo na način, ki ga določi zakon.«

Slika 10: Zlata CRLJENKO

Tudi v 8. členu Zakona o kazenskem postopku je zapisano: »Stranke, priče in drugi udeleženci v postopku imajo pravico uporabljati pri preiskovalnih in drugih sodnih dejanjih ali na glavni obravnavi svoj jezik. Če sodno dejanje oziroma glavna obravnavna ne teče v jeziku teh oseb, je treba zagotoviti ustno prevajanje tistega, kar oni oziroma drugi govorijo, ter listin in drugega pisnega dokaznega gradiva.«

Pravice so opredeljene tudi v mednarodnih aktih.

Zlata Crljenko je predstavila področja, ki jih zajema tolmačenje na pravnem področju. To so: policijske postaje (izjava kot temelj za nadaljnji postopek), sodišča različnih nivojev (okrajno, okrožno, višje, vrhovno), sodišča za reševanje sporov (delovno sodišče, delovno in socialno sodišče, višje delovno in socialno sodišče in upravno sodišče), odvetniške pisarne, primeri pogojnega kaznovanja, pripori in prestajanje zaporne kazni.

Če je gluha oseba aretirana, osumljena, obtožena ali obsojena kaznivega dejanja, je žrtev kaznivega dejanja, priča kaznivega dejanja ipd., se v kazenskem postopku angažira tolmač.

V civilnih postopkih se tolmač angažira, če gluha oseba sproži civilno tožbo proti drugi osebi, je proti gluhi osebi sprožen civilni spor, nastopa kot stranka ali priča v postopku na sodišču, išče nasvet pri odvetniku ali v vseh postopkih, v katerih je udeležena oseba, ki pri sporazumevanju uporablja znakovni jezik.

Tolmači za delo na pravnem področju potrebujejo različne spretnosti in veščine. To so:

- ODGOVORNOST – tolmačenje na pravnem področju je delo, ki nosi zelo velike rizike, pri katerem so potrebne večletne izkušnje s področja tolmačenja in poznavanje pravne terminologije,
- NEVTRALNOST IN NATANČNOST – to je osnova etike tolmačenja na pravnem področju,
- MOLČEČNOST,
- JASNA VLOGA TOLMAČA – tolmač mora ostati tolmač, tolmačenje pa mora biti prilagojeno gluhi stranki v postopku,
- PREDHODNA PRIPRAVA – pogovor z gluho stranko v postopku, vpogled v sodni spis ...,
- EMOCIONALNI FAKTORJI – tolmač mora nastopati samozavestno in odgovorno.

Na pravnem področju so se Zlata Crljenko odprle dileme pri tolmačenju, ki jih je predstavila tudi udeležencem. Njeni pomisleki so naslednji:

Ali mora tolmač posredovati med sodnim postopkom, kadar pride do nejasnosti ali nesporazumov? Dolgoletne izkušnje so ji ponudile tudi odgovore. Posredovanje med sodnim postopkom je praviloma odgovornost odvetnika.

Ali gluha oseba v postopku potrebuje odvetnika, če ima zagotovljenega tolmača? Zagotovo, ker tolmač ni odvetnik.

Kako ravnati, kadar gluha oseba ne razume povedanih vsebin med sodno obravnavo? V takšnem primeru tolmač ustavi postopek in pove, da gluhi ne razume, potem vsebine pojasni sodnik.

Kako ravnati, kadar tolmač oceni, da gluha oseba ne razume pravnega postopka? O tem opozori sodnika, ki mora pojasniti pravni postopek.

Ali sta pri sodni obravnavi lahko prisotna dva tolmača ali celo več? Lahko dva ali več, če so potrebni. Res pa je, da ni nujno, da so vsi plačani.

Kako ravnati, če gluha oseba nima priznane pravice do uporabe SZJ po Zakonu o uporabi slovenskega znakovnega jezika? Gluhi načeloma krije stroške tolmača sam.

Prav tako se ji porajajo vprašanja v zvezi z zvočnim snemanjem sodnih obravnav v današnjem času. Vse, kar je prevedeno, pretolmačeno, gre v zvočni zapis. To je lahko pravilno ali ne. Ko se piše oz. se je pisal zapisnik, je bila možnost preverjanja večja. Pri zapisniku sodnik povzame zapis, tolmač tolmači in gluhi ima možnost korekcije povedanega. Če pa je samo posnetek, se lahko zgodi karkoli. V takšnem primeru bi bilo dobro imeti dva tolmača.

Kdo pa je plačnik storitve tolmačenja v slovenski znakovni jezik na sodiščih v kazenskih postopkih ali v civilnih postopkih, je diskrecijska pravica sodišča.

GLUHI IN NAGLUŠNI V PODPORNEM ZAPOSLOVANJU

Mag. Tatjana Dolinšek, Simona Korez, spec.

Podporno zaposlovanje je **koncept zaposlovanja invalidov v običajnem delovnem okolju**, ki se je v 70. letih prejšnjega stoletja razvil v Severni Ameriki, od koder se je zaradi pozitivnih izkušenj razširil po svetu, zlasti v Zahodno Evropo. Tako so svoje modele podpornega zaposlovanja razvile Norveška, Finska, Nizozemska, Irska, Portugalska, Španija, Avstrija, Škotska in druge države, po letu 2004, ko smo sprejeli Zakon o zaposlitveni rehabilitaciji in zaposlovanju invalidov, pa ga razvijamo in uporabljamo tudi v Sloveniji. Model podpornega zaposlovanja v osnovi izhaja iz prepričanja, da imajo vsi državljani pravico do plačanega dela in polne vključenosti v vse dele življenja in družbe.

V zakonu je opredeljena podporna zaposlitev kot zaposlitev invalida na delovnem mestu v običajnem delovnem okolju s strokovno in tehnično podporo invalidu, delodajalcu in delovnemu okolju. Strokovna podpora delodajalcu in delovnemu okolju se zagotavlja prvenstveno s seznanjanjem z invalidnostjo, njenimi posledicami in vplivi delovnega okolja na invalidnost ter s svetovanjem o optimalnih možnostih za prilagoditve delovnega okolja. Invalidu se v podporni zaposlitvi glede na njegovo invalidnost lahko zagotavljajo podpirne storitve. Glede na oceno doseganja delovnih rezultatov je invalid v podporni zaposlitvi lahko upravičen do subvencije plače v višini 10, 20 in 30 % minimalne plače.

Podporno zaposlovanje tako v svetu kot v Sloveniji obsega:

- **plačano delo/zaposlitev,**
- **integrirano delovno okolje,**
- **zagotavljanje in izvajanje strokovne podpore invalidu, delovnemu okolju, delodajalcu.**

Osnovni principi podpornega zaposlovanja so:

- **prenos** rehabilitacije v neposredno delovno okolje, čim prejšnja vključitev v delo brez dolgotrajnega usposabljanja v posebnih ustanovah,
- **individualizacija** programa, vrste in oblik pomoči in podpore glede na potrebe posameznika,
- **kontinuirana in po potrebi trajna podpora** tako invalidu kot delovnemu okolju v obdobju, definiranim v individualnem načrtu podpore,
- **razvoj delovne kariere invalida** – možnost napredovanja,
- poudarek na **naravnih oblikah podpore v skupnosti**, ki so vezane na opravljanje dela.

Podpirne storitve so v zakonu opredeljene kot strokovna in tehnična podpora invalidu in delodajalcu pri uvajanju v delo in na delovnem mestu s svetovanjem in usposabljanjem, osebno asistenco, spremljanjem pri delu, razvojem osebnih metod dela in ocenjevanjem njegove delovne uspešnosti ter tehnična podpora s prilagoditvijo delovnega mesta in sredstev za delo. Podpirne storitve izvajajo ustrezno usposobljeni strokovni delavci in sodelavci z univerzitetno, visoko in višjo strokovno izobrazbo, ki so zaposleni pri izvajalcu zaposlitvene rehabilitacije, v zaposlitvenih centrih ali invalidskih podjetjih, lahko pa tudi druge fizične osebe, ki izpolnjujejo pogoje za opravljanje teh storitev v skladu s predpisi, prav tako pa tudi sodelavci invalida.

Javni jamstveni, preživitveni in invalidski sklad Republike Slovenije financira podpirne storitve, nudene invalidu, delodajalcu in delovnemu okolju v obsegu največ 30 ur mesečno po ceniku, ki ga sprejme minister, pristojen za invalidsko varstvo.

Med skupinami invalidov, za katere se izkazuje podporno zaposlovanje kot izjemno primerno in pomembno, so tudi **gluhe in naglušne osebe**. Vse več se jih v slovenskem prostoru s pomočjo ustreznih podpornih storitev zaposluje pri delodajalcih v običajnem delovnem okolju. Izvajalci podpornih storitev za gluhe in naglušne so lahko tudi tolmači slovenskega znakovnega jezika.

Tudi v naslednjih novicah internega glasila Zavoda Združenje tolmačev za slovenski znakovni jezik *Ko govorijo roke* bomo o podpornem zaposlovanju še pisali in predstavili primere dobre prakse tako doma kot iz tujine.

IN MEMORIAM ...

Samo KRČ

Dragi Samo,

ti si bil eden tistih, ki človeku preprosto prirastejo k srcu. Bil si preprost, skromen, vedno pripravljen priskočiti na pomoč, tudi če je šlo za nepomembno stvar. Ko smo naleteli na ovire, si nas spodbujal, podpiral in bil solidaren z vsemi kolegicami in kolegi. Znal si nas spraviti v smeh, če smo bili še tako slabe volje. V spominu nam bodo ostali tvoj nasmeh, prisrčnost in toplina.

Težko je verjeti, da te ni več med nami. Vedno si bil pripravljen sprejeti nove izzive in biti del nas, tolmačic in tolmačev. Že v rani mladosti si kot otrok gluhih staršev spoznal razlike med dvema svetovoma. Skupaj z nami si oral ledino in s svojo osebnostjo pripomogel k sobivanju dveh svetov – sveta slišočih in sveta gluhih. Tvoje delo je bilo čudovito, saj si svoje znanje nesebično prenašal na bodoče tolmačice in tolmače, ki si jim s svojo pristnostjo znal vzbuditi ljubezen do našega poklica.

V naših srcih si pustil neizbrisano sled. Samo, pogrešamo te.

Jasna in Irena v imenu

Združenja tolmačev za slovenski znakovni jezik